

АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ БЕЗПЕКИ В РЕГІОНІ ПІВДЕННО-КИТАЙСЬКОГО МОРЯ: ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

Авторка:
Аліна Гриценко

Витоки та сутність конфлікту

Сьогодні в умовах формування багатополлярної системи міжнародних відносин та зміщення епіцентру світової політики в Індо-Тихоокеанський регіон (ІТР) загострюються протиріччя між різними державами. Одним з основних осередків нестабільності в ІТР є Південно-Китайське море (ПКМ), в якому стикаються інтереси багатьох країн як регіонального, так і глобального рівня.

Конфлікт є комплексним та багатовимірним. Один вимір стосується проблеми суверенітету над островами, а другий — меж виняткових економічних зон та континентального шельфу. В даний час шість держав (Китай, В'єтнам, Малайзія, Філіппіни, Бруней, Індонезія), а також Тайвань висувають номінальні вимоги на острови та морський простір ПКМ. В межах акваторії розташовані чотири групи островів: Пратас, Парасельські острови, Спратлі та Чжунша (також відомі як Маклсфілд Бенк). Китайською назви звучать, відповідно, як Дунша, Сіша, Наньша, і Чжунша ("4 Ша"), за суверенітет над якими сперечаються регіональні держави. Насамперед, низка держав претендують на Парасельські острови: Китай, Тайвань та В'єтнам висувають претензії щодо усього архіпелагу; Філіппіни, Малайзія та Бруней — на окрему частину. За винятком Брунея, решта країн мають невелику військову присутність на островах. Окрім цього, Китай, Тайвань та В'єтнам сперечаються про суверенітет над островами Спратлі. Тайвань та Китай сперечаються за острів Пратас та гряди Макклфілда. Китай, Тайвань та Філіппіни претендують на риф Скарборо. Крім того, є розбіжності між Китаєм і В'єтнамом щодо визначення морського кордону в затоці Бакбо (Тонкінська затока). Інші суперечки, особливо щодо меж виняткових економічних зон, виходять із різних трактувань Конвенції ООН з морського права 1982 р. (UNCLOS) і того факту, що часто кордони, на які претендують регіональні країни, перетинаються.

Витоки цієї юридичної суперечки сягають корінням середини ХХ ст., коли Японська імперія зазнала поразки у Другій світовій війні і за Сан-Франциським мирним договором була зобов'язана відмовитися “від усіх прав, правопідстав і претензій на острова Спратлі та Парасельські” без вказівки, чию на саме користь Японія відмовляється від зазначених територій. Це дало підставу кожній із держав регіону окремо претендувати на острови Південно-Китайського моря.

Китай і Тайвань, наприклад, обґрунтовуючи претензії на архіпелаги в ПКМ, наголошують на нібито історичних фактах. Пекін намагається довести, що нібито саме китайці першими почали освоювати острови ще за династії Хань, за часів імператора У Ді (156-87 рр. до н.е.). Це з точки зору КНР є достатнім підґрунтям для того, аби відстоювати претензії на острови, при чому в порушення норм міжнародного права. У 1974 р. КНР анексувала у В'єтнаму частину островів Спратлі, у 1988 р. — кілька островів, що належать В'єтнаму в Парасельському архіпелазі, а в 1995 р. — острів Вань Кхан, на який заявляють свої права Філіппіни.

Варто зазначити, що раніше Сінгапур і Малайзія сперечалися про право на кілька невеликих островів біля східного входу в Сінгапурську протоку, що мають геостратегічне розташування, а саме Педра-Бранка (нині Бату-Путех), Мідл-Путех Саут-Ледж. Суперечка почалася в 1979 році, а в 2008 році була фактично врегульована Міжнародним судом ООН. Суд ухвалив, що суверенітет над Педра-Бранком залишається за Сінгапуром, а над Мідл-Рокс — за Малайзією, в той час як суверенітет над Саут-Ледж залишається за державою, в територіальних водах якої острів безпосередньо розташований. Малайзія та Сінгапур заснували так званий Об'єднаний технічний комітет для делімітації морського кордону в районі Педра-Бранка та Мідл-Рокс, а також визначення приналежності Саут-Ледж. Цей кейс демонструє, що за належних зусиль норми міжнародного права та міжнародні інституції можуть бути ефективним інструментом для вирішення територіальних спорів.

Територіальні суперечки у ПКМ особливо загострилися з приходом до влади Сі Цзіньпіна у 2012 році та початком “китайської мрії про відродження китайської нації”. Китай останніми роками здійснив низку провокаційних кроків, щоб утвердити за собою острови в акваторії. Наприклад, активно відбувається будівництво штучних насипів, штучних островів на місці окупованих рифів, на яких розміщуються злітно-посадкові смуги, склади, радары, пускові установки ракет, сучасне озброєння, здійснюються регулярні польоти бомбардувальників з посадкою на островах. Однак Китай заявляє, що ці заходи вживаються виключно в оборонних цілях. Хоча, по суті, Китай займається будівництвом військових баз, милітаризує ПКМ і перетворює акваторію на *mare internum*.

Більш того, китайські “рибалки” вже не перший рік ведуть гібридну “народну війну” у ПКМ. По суті Китай створив озброєну армаду рибальських судів або “морське

ополчення” — найбільшу морську міліцію у світі. КНР описує її як “допоміжні та резервні сили”, які допомагають Національно-визвольній армії Китаю (НВАК) “реалізовувати безпековий та логістичний функціонал”. Масовою присутністю у водах ПКМ Китай не лише створює видимість присутності на віддалених безлюдних островах, а й перешкоджає вільному мореплавству. Наприклад, порушуючи норми міжнародного морського права, рибальські траулери перешкоджають роботі кораблів інших країн, загострюючи ризик зіткнення і змушуючи кораблі залишити спірні води часто із застосуванням водометів.

Інтереси КНР у Південно-Китайському морі

Південно-Китайське море — напівзамкнене море Тихого океану біля берегів Південно-Східної Азії, що тягнеться від Сінгапуру до Тайванської протоки, і займає площу приблизно 3 447 000 квадратних кілометрів. Це четверте за величиною море у світі після Філіппінського, Коралового та Аравійського морів. ПКМ має важливе значення, по-перше, як джерело вуглеводнів на континентальному шельфі. Було встановлено, що в цьому регіоні запаси нафти становлять приблизно 1,2 кубічних кілометра (7,7 мільярда барелів) з передбачуваним загальним об’ємом 4,5 кубічних кілометри (28 мільярдів барелів). Запаси газу оцінюються в 7500 кубічних кілометрів. По-друге, ПКМ — важливий транзитний шлях, що пов’язує Східну та Південно-Східну Азію з багатим нафтою та газом Близьким Сходом. Це другий за завантаженістю морський шлях у світі, при цьому, з точки зору загального річного обсягу світової торгівлі, понад 50% проходить через Малаккську, Зондську та Ломбокську протоки. В середньому, приблизно 80% товарів, що імпортуються, приходять до Східної Азії саме через Південно-Китайське море, що становить третину всієї світової торгівлі. Приблизно половина обсягу морських перевезень припадає на нафту та нафтопродукти. Через Малаккську протоку, де широко поширене піратство, щодня проходить понад 1,6 мільйона кубічних метрів (10 мільйонів барелів) сирової нафти.

Китай претендує на 80% акваторії ПКМ — так звану зону “9 ліній” або “дев’ятипунктирну зону”, яку також називають “бичачий язик”, оскільки контури нагадують цю форму. ПКМ — найважливіший морський шлях для Китаю у процесі доставки товарів морем до Європи, Африки та Близького Сходу. У Китай цим шляхом постачається нафта, зріджений природний газ та інші ресурси з Близького Сходу та Африки. Перекриття доступу до цієї акваторії загрожує колапсом китайській економіці, оскільки від якості зовнішньоторговельних операцій залежать темпи зростання національної економіки, які безпосередньо визначають внутрішньополітичний клімат у КНР. Тому ПКМ — питання національної безпеки Китаю.

Бажання убезпечити та диверсифікувати джерела енергоресурсів — один із багатьох інтересів КНР у ПКМ. За даними досліджень, у геологічних структурах під дном архіпелагу Спратлі можуть бути запаси нафти та газу загальною вартістю один трильйон доларів. У 1988 році Пекін оголосив, що континентальний шельф лише у районі островів Спратлі приховує 105 мільярдів барелів нафти, а загальні запаси нафти у Південно-Китайському морі оцінюються у 213 мільярдів барелів нафти. У вересні 1992 року Пекін заявив про намір перетворити шельф Південно-Китайського моря на “головну базу з видобутку енергетичних ресурсів”. З цією метою Китай всупереч нормам міжнародного права проводить активну геологорозвідувальну діяльність завдяки Китайській національній нафтогазовій корпорації та Китайській нафтовидобувній компанії Offshore Oil Engineering. Таким чином, якщо в Китаю може з’явитися велике джерело нафти, то він менше залежатиме від арабських імпортерів і примножить свою могутність.

Встановлення контролю Пекіна над акваторією Південно-Китайського моря означатиме подальше розширення політичного та економічного впливу, а також посилення енергетичної незалежності за рахунок мінімізації ризиків від так званої “малаккської дилеми”, під якою розуміється надзвичайно високий ступінь залежності КНР від імпорту товарів та енергоресурсів через Малаккську протоку. Розташована між Малайським півостровом та індонезійським островом Суматра, ця водна артерія з’єднує басейни Андаманського моря в Індійському океані та Південно-Китайського моря. Протока є найкоротшим морським шляхом транспортування нафти та зрідженого природного газу з країн Перської затоки та Африканського рогу на азійські ринки.

Для Китаю Малаккська протока надзвичайно важлива, адже через неї проходить приблизно 60% китайського товарообігу та 80% нафти, що імпортується Китаєм. Отже, вся зовнішня торгівля, економічний розвиток та енергетична безпека КНР залежать від безпеки судноплавства в Малаккській протоці безпосередньо, як у ПКМ загалом. Цю ситуацію ще 2003 року тодішній голова КНР Ху Цзіньтао і назвав “малаккською дилемою”, а Пекін до сих пір шукає способи нівелювати цю вразливість. Адже США у разі виникнення конфлікту зможуть блокувати Малаккську протоку, оскільки військово-морська база Чанг в Сінгапурі використовується кораблями Сьомого флоту США. Наприклад, в районі каналу Філіпс біля узбережжя Сінгапуру ширина протоки становить лише трохи більше 2 кілометрів. Таким чином, у перспективі США мають важелі безпосереднього впливу на всю систему транспортування нафти і газу в регіоні, і першочергово — на КНР.

Другий інтерес Китаю — військовий. Архіпелаги Парасельський та Спратлі відіграють дедалі важливіше значення, оскільки лежать на шляхах, що сполучають Тихий та Індійський океани, а відтак є критично важливим східним флангом для решти Азії, а також для Європи та Африки.

Контролювати ці архіпелаги означає контролювати морські та повітряні шляхи Південно-Китайського моря. Острови можуть використовуватися як пункти спостереження за діями підводних човнів, для будівництва баз з метою охорони морських комунікацій, і як вихідні пункти для викидання десантів і наземних атак. Якщо війна відбувається на азійському континенті, військова присутність на островах Спратлі може ефективно використовуватися для того, щоб зупинити всі морські проходи у ПКМ.

Тому в контексті територіальних суперечок Китай дотримується *realpolitik* і відмовляється виробити компромісне рішення, яке влаштувало би інші країни регіону, які висувають обґрунтовані претензії до Пекіна. У своїй стратегії щодо ПКМ Пекін робить ставку на політику “*fait accompli*”, тобто dokonаного факту, що передбачає створення такої ситуації, за якої суверенітет Китаю над ПКМ щонайменше у межах “дев’ятипунктирної лінії” буде через певний час сприйнятий світовою спільнотою як dokonаний факт без можливості повернення до первісного статус-кво.

Претендуючи на 80% акваторії, розвиваючи мережу штучних островів та військових баз, Китай має на меті створити форпост, щоб перекрити США можливість надавати допомогу Тайваню у разі інтервенції КНР проти острова. Пекін не виключає застосування силового впливу при “возз’єднанні”, хоча на сьогоднішній день ця загроза не є високоймовірною. Моніторинг повітряного та морського простору в Тайванській протоці, регулярні вторгнення китайських бойових літаків у повітряний простір Тайваню більше нагадують залякування, ніж реальну підготовку до вторгнення, хоча виключати нічого не можна. У випадку, якщо в Чжуннаньхаї ухвалить рішення про насильницьке приєднання острова, КНР зможе обмежитися блокадою, оскільки реальне вторгнення представлятиме складну амфібійну операцію з підтримкою авіації, а гарантії її успішного проведення немає. При цьому ініціювання такого роду ініціативи виглядає малоімовірним з огляду на втрати та ризик застосування у відповідь санкційного тиску з боку США та ЄС. На тлі зростання внутрішніх економічних проблем та конфронтації зі США — загрози економіці є для Китаю категорично неприйнятними. Проте не виключається, що у стратегічній перспективі Китай буде готовий піти на ризик.

Більш того, удосконалюючи потенціал військово-морських сил НВАК, Пекін робить ставку на асиметричну стратегію обмеження доступу до певних територій (*anti-access/area denial*)¹. Китай розробляє багатоцільові підводні човни, протикорабельні балістичні ракети, створює багатофункціональні системи бойового управління на

¹**A2AD** (*anti-access and area denial*) — обмеження та заборона доступу та маневру — концепція стримування противника (зазвичай комплексом озброєнь) шляхом створення підвищеної небезпеки для дислокації або переміщення сил противника у місцевість, що захищається.

принципі C⁴ISR (Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance — Управління, Контроль, Зв'язок, ІТ, Розвідка, Спостереження, Інструментальна Розвідка), а також крилаті ракети повітряного, морського та берегового базування та корабельні засоби ППО та ПРО.

Насамперед, Китай прагне досягнути військово-морського панування у “ближній зоні”, до якої можна віднести Жовте, Східно-Китайське та Південно-Китайське моря (на острові Хайнань будується база підводних човнів КНР). Надалі планується розширити поле маневру у так званій “середній зоні”, тобто в Охотському, Японському морях, а також на просторах Каролінських і Маріанських островів. У майбутньому Китай прагне протистояти флоту США в “далекій зоні” — у Південній частині Тихого океану, до Гавайських островів. Таким чином, мілітаризація акваторії ПКМ — інструмент, який Китай використовує для зміцнення стратегічних позицій та більш ефективного протистояння США, які продовжують збільшувати присутність у регіоні.

Отже, значення територіальних протиріч, що розгорілися в ПКМ, виходить далеко за межі суперечки про суверенітет над тими чи іншими здебільшого фактично безлюдними острівцями, кораловими рифами та скелями. ПКМ перетворюється на поле протистояння КНР та США — вогнище нової “холодної війни”.

Конфлікт між КНР та Філіппінами

У той час як претензії КНР, Тайваню та В'єтнаму в Південно-Китайському морі базуються на історичних підставах, претензії Філіппін ґрунтуються на результатах фахових досліджень, проведених ще в 1956 р. за результатами яких було зроблено висновок, що 8 островів, розташованих неподалік філіппінських берегів, не є частиною архіпелагу Спратлі, а належать географічно до території цієї острівної держави.

22 січня 2013 р. Філіппіни офіційно виступили проти Китаю, звернувшись до міжнародного Гаазького суду, намагаючись захистити суверенітет і розв'язати конфлікт мирним шляхом. Китай заявив, що дії Філіппін неправомірні і порушують умови Декларації 2002 р., згідно якої будь-які суперечки між двома країнами повинні вирішуватися шляхом двосторонніх переговорів. Китай також оголосив, що не планує визнавати рішення суду, оскільки дотримуватиметься принципу *pacta sunt servanda* (добровільне виконання міжнародних зобов'язань).

12 липня 2016 року Гаазький суд виніс рішення, за яким визнав, що “Китай порушив суверенні права Філіппін в їх винятковій економічній зоні, втручаючись у філіппінський рибальський промисел і розвідку нафти, будуючи штучні острови і не запобігаючи спробам китайських рибалок вести промисел у цій зоні, а в районі мису Скарборо Китай створив серйозну небезпеку зіткнення, коли його патрульні катери фізично блокували філіппінські рибальські судна”. Більш того, арбітраж дійшов

висновку, що “у Китаю немає правових підстав претендувати на історичні права на ресурси в морських районах у межах “дев’ятипунктирної лінії”, оскільки, хоча китайські мореплавці та рибалки використовували острови в Південно-Китайському морі, немає жодних доказів того, що Китай історично здійснював винятковий контроль за водами або їх ресурсами”. Втім, Пекін продовжує ігнорувати рішення суду, а зіткнення між китайськими та філіппінськими патрульними/риболовецькими судами відбуваються регулярно, що тільки підвищує ризик ескалації ситуації в акваторії.

У якості противаги китайському тиску Філіппіни зміцнюють співпрацю зі США. Нинішнє зближення Маніли з Вашингтоном можна розглядати як побічний контрпродуктивний результат китайської стратегії у ПКМ. Маніла шукає військової підтримки з боку США, користуючись тим, що сторони підписали взимку 2014 р. Розширену угоду про військове співробітництво (Enhanced Defense Cooperation Agreement or EDCA), за якою США отримали право розміщувати військові частини на п’яти філіппінських базах. США належать авіабази Антоніо Баутіста на Палавані, Баса в Пампангу, Беніто Ебуен у Себу, Лумбія на Мінданао та форт Магсайсай у Нуева-Есіха. На базах розміщено 500 американських військовослужбовців.

На даний момент США є головним постачальником озброєння та суттєвої фінансової допомоги Філіппінам. 22 березня 2023 року президент країни Фердинанд Маркос-молодший заявив, що в рамках вищезазначеної Угоди будуть створені чотири нові військові бази в різних регіонах країни, у тому числі і в провінції, прилеглій до Південно-Китайського моря. Передбачається, що нові бази будуть розміщені на Палавані, Замбалесі, Кагаяні та Ісабелі.

Такі кроки суттєво збільшують військову присутність США в регіоні та призводять до ситуації, коли Китай опиняється у фактичному оточенні: військовий контингент передового базування США на території Японії та Південної Кореї, тісна співпраця з Таїландом і Сінгапуром створюють у Пекіну враження пастки.

З метою мінімізації ризиків Китай іноді вдається до оманливої стратегії, інтенсифікуючи комунікацію з тією чи іншою країною, не роблячи при цьому конкретних поступок та не беручи конкретних зобов’язань. Так, наприклад, у липні 2024 року вже вчергове Китай та Філіппіни домовилися вдосконалити механізм двосторонньої комунікації з метою деескалації ситуації у ПКМ. Проте вже в серпні відбулося чергове зростання напруженості: Маніла заявила, що два кораблі берегової охорони “зіткнулися з незаконними та агресивними маневрами” китайських судів у мілини Сабіна, коли ті прямували для забезпечення філіппінського персоналу, розташованого на островах. Берегова охорона КНР заявила, що філіппінське судно проігнорувало їх попередження та “навмисно зіткнулося” з китайським кораблем. Філіппіни заперечили цю інформацію і звинуватили Пекін у “нав’язуванні власної

версії ситуації””. Ця ситуація показово демонструє стратегію КНР щодо суперечок в акваторії ПКМ. З одного боку, Пекін прагне створити видимість готовності до комунікації. Це робиться з метою не допустити інтернаціоналізації суперечок та уникнути втручання у них позарегіональних держав, передусім, США. При цьому Китай прагне проводити двосторонню комунікацію з тією чи іншою державою аби послабити єдність усередині АСЕАН та запобігти регіоналізації конфлікту, тобто створення такої ситуації за якої 10 держав, що входять до АСЕАН, протистояли єдиним фронтом проти одного Китаю. За підтримки США така ситуація буде надзвичайно загрозлива для КНР. Більше того, Китай категорично відмовляється обговорювати територіальні претензії на будь-якій правовій основі, хоч і є учасником Конвенції з морського права 1982 р. Китай активно просував ідею розробки Конвенції у 70-х роках минулого століття і ратифікував її у 1994 році, однак систематично порушує норми Конвенції. Таким чином, Пекін офіційно виступає за дотримання норм міжнародного права, але лише тоді, коли це відповідає його власним інтересам. Одночасно, Китай продовжує підтримувати певний рівень напруженості у регіоні задля збереження статусу регіонального гегемона та стратегічної переваги. Зокрема, це робиться завдяки різного роду провокаціям, як, наприклад, у серпні Маніла звинуватила Китай у запуску сигнальних ракет з винищувача, які пролетіли за кілька метрів від одного з філіппінських літаків під час патрулювання у ПКМ. До того ж, китайські літаки періодично відпрацьовують зліт і посадку на островах акваторії, а також імітують завдання удару по морських цілях.

Філіппіни ж, на противагу КНР, намагаються інтернаціоналізувати конфлікт та шукають партнерів, які будуть підтримувати Манілу як на багатосторонніх майданчиках на кшталт ООН, так і пропонувати конкретну військову та військово-технічну допомогу. Так, президент США Джо Байден, прем'єр-міністр Японії Фуміо Кішіда та президент Філіппін Фердинанд Маркос-молодший зустрілися у квітні у Вашингтоні, щоб зміцнити оборонні та економічні зв'язки між трьома країнами. Сторони домовились сприяти інклюзивному економічному зростанню та економічній стійкості, а головне — партнерству заради миру. Відповідне партнерство підкреслює відданість трьох країн свободі судноплавства та польотів, а також важливість поваги суверенних прав держав у межах їхніх виключних економічних зон відповідно до міжнародного права, як це відображено в Конвенції ООН з морського права 1982 року (UNCLOS). Японія та США підтримали рішення міжнародного суду 2016 року та закликали Китай виконати це рішення.

Філіппіни останнім часом намагаються не обмежуватись підтримкою виключно США з метою уникнути повної залежності у безпековій сфері. Так, наприклад, у черні 2024 року ВМС США, Королівський флот Канади, Морські сили самооборони Японії та Збройні сили Філіппін провели спільні військово-повітряні і військово-морські маневри у виключній економічній зоні Філіппін.

Дводенні навчання проводилися підтримки безперешкодного проходження в Індо-Тихоокеанському регіоні. Пізніше, у серпні, Філіппіни взяли участь у спільних навчаннях зі США, Канадою та Австралією. Голова Індо-Тихоокеанського командування США адмірал Семюель Папаро, а також глави збройних сил та оборонних відомств Австралії, Канади та Філіппін випустили спільну заяву, в якій зазначили, що вони “колективно розв’язують спільні морські проблеми”, і наголосили на “загальній прихильності до дотримання міжнародного права та порядку, що ґрунтується на правилах”. Хоча представник філіппінських ВМС контр-адмірал Рой Трінідад заявив, що навчання не спрямовані проти будь-якої країни, видається, що Маніла розглядає можливу ескалацію у ПКМ, ініційовану Китаєм, як цілком імовірний сценарій, та активно готується оборонятися.

Японія видається одним із найбільш надійних партнерів для Філіппін. Двостороння безпекова співпраця має спільний виклик у вигляді КНР та територіальних конфліктів: якщо Філіппіни сперечаються на острови у ПКМ, то Японія претендує на володіння островами Сенкаку у Східно-Китайському морі. Ще у липні 2024 року було підписано двосторонню угоду про співробітництво у сфері безпеки. Оборонний пакт дозволить країнам розмішувати війська на території один одного, проводити спільні військові навчання та гуманітарні операції. Аналогічні акти Японія має лише з Великою Британією та Австралією; Філіппіни — зі Сполученими Штатами та Австралією.

Ще одним більш тісним партнером для Філіппін стає В’єтнам. У серпні сторони провели спільні морські навчання, що є симптомом поступового процесу об’єднання країн АСЕАН проти Китаю у питанні суперечок в акваторії ПКМ. Ця ситуація є максимально несприятливою для Китаю. Втім, маловірогідною є зміна стратегії Пекіну щодо проблеми.

Більш того, Філіппіни диверсифікують зовнішньополітичні зв’язки та шукають партнерів у інших регіонах світу. Зокрема, у серпні 2024 року з’явилась інформація, що Маніла планує укласти оборонний пакт із Німеччиною. Угода зробить можливими спільні військові навчання, продаж німецької зброї Філіппінам, а також обмін інформацією. Крім того, співпраця, ймовірно, передбачатиме передачу військових технологій, які терміново потрібні Філіппінам для модернізації військово-повітряних сил і флоту. Раніше в серпні міністр оборони Філіппін Гілберто Теодоро приймав міністра оборони Німеччини Бориса Пісторіуса в Манілі, і це був перший візит голови німецького оборонного відомства до цієї країни Південно-Східної Азії. Теодоро оголосив, що запропоновану угоду про співпрацю в оборонній сфері планується підписати до кінця поточного року.

Перспективи розвитку ситуації

Попри зростання напруженості в Південно-Китайському морі, ймовірність великого воєнного конфлікту є невисокою.

Регіональні держави за своєю військовою могутністю значно поступаються Китаю, а тому прагнуть використовувати правові механізми, ніж пряме зіткнення. Застосування найбільш агресивних кроків для відстоювання власних інтересів в акваторії є маловигідною перспективою для Китаю, який завжди продумує подальші кроки виходячи з оцінки вигід та ризиків. Тим більше, що Пекіну цікавий АСЕАН як економічний союзник, а не військовий противник, особливо за широкої підтримки США. Вашингтон, у свою чергу, неодноразово заявляв про неготовність втручатися у ситуацію військовим шляхом.

Країни АСЕАН у 2016 р. отримали від Китаю обіцянку завершити переговори щодо рамкового проєкту Кодексу поведінки сторін у Південно-Китайському морі. Фінальний документ за попередніми даними має бути підготовлений до 2025 року. Документ покликаний “звести до мінімуму ризик конфлікту в ПКМ”.

Ідея розробки обов’язкових для всіх прибережних країн правил поведінки виникла ще у 90-х роках минулого століття. У 1995 р. Китай окупував риф Місчіф в архіпелазі Спратлі, на який претендували (і наразі претендують) Філіппіни, оскільки територія знаходиться у виключній економічній зоні цієї держави. Тоді Філіппіни і запропонували країнам АСЕАН ухвалити такий Кодекс, який утримав би Китай від подальших посягань на їхній суверенітет.

Китай теоретично мав би бути зацікавлений у розробці такого документу, оскільки для Пекіну Кодекс поведінки в ПКМ — це інструмент утримання США та їх союзників (Японії, Австралії) від втручання у проблеми ПКМ з метою захисту свободи судноплавства та збереження регіональної стабільності. Це також можливість контролювати розвиток територіальних суперечок, домагаючись їх вирішення шляхом двосторонніх переговорів, на чому незмінно наполягає Китай. АСЕАН та Китай давно домовилися, що Кодекс може бути прийнятий лише на основі консенсусу. Це означає, що будь-яка країна з учасників переговорів може відхилити проєкт, якщо він не відповідатиме її інтересам. Для Китаю, таким чином, вигідним буде затягування розробки проєкту. Досить тривалий процес дозволить впевнено закріпитися на базах, що будуються на Парасельських островах та на штучних островах в архіпелазі Спратлі. Сумнівно, однак, що Китай взагалі піде на ухвалення будь-яких обов’язкових для нього правил, володіючи стратегічною ініціативою. Однак підтримавши Кодекс, Китаю відкриється шлях до тісної співпраці з прибережними країнами у реалізації морського Шовкового шляху, імідж КНР у регіоні значно покращиться, бажання сусідів втягнути США у суперечку зменшиться, а шанси інтенсифікації конфлікту будуть мінімізовані.

Однак, затягування конфлікту за підтримки певного рівня напруженості та збереження наявного статус-кво, у якому конфлікт зберігатиметься нерозв'язаним, — найімовірніший сценарій розвитку подій.

Висновки для України

Ситуація в Південно-Китайському морі є наглядним кейсом для України у контексті планування і реалізації політики морської безпеки. Певною мірою ситуацію у Південно-Китайському морі можна порівняти із безпековою ситуацією у чорноморському регіоні. В обох регіонах домінуюча країна (Китай у Південно-Китайському морі і Росія у Чорному морі) нехтує існуючими нормами міжнародного права і використовує військову агресію для розширення впливу в акваторії. Це створює численні загрози для сусідніх держав, регіональної безпеки та глобальної безпеки.

Наявна ситуація демонструє необхідність для України вжити певні кроки по завершенню російсько-української війни з метою стабілізації безпекової ситуації у Чорному морі. Першочергово, поведінка Китаю у ПКМ та аналогічні дії Росії у Чорному морі підкреслюють важливість для регіональних країн, у тому числі для України, модернізованих військово-морських сил для створення ефективної системи стримування та оборони з метою захисту власних інтересів. У цьому контексті важливою буде співпраця з НАТО та окремими міжнародними партнерами. Власне, про це і йдеться у Стратегії морської безпеки України, затвердженій та введеній у дію Президентом України Володимиром Зеленським 17 липня 2024 року. Одним із ключових завдань Стратегії є розбудова збалансованих Військово-Морських Сил з усіма родами військ (сил), які будуть спроможні забезпечити гарантоване виконання завдань як під час відбиття збройної агресії з морського напрямку, так і в мирний час, зокрема забезпечити протиповітряне та протиракетне прикриття морських портів і торговельного судноплавства на морських комунікаціях.

По-друге, налагодження більш тісної дипломатичної взаємодії та координація з іншими країнами у Чорному морі допоможуть запобігти і мінімізувати майбутні військові загрози, джерелом яких залишатиметься РФ. Завершення російсько-української війни стане визначальним моментом для формування нової архітектури безпеки в Чорному морі. Після закінчення конфлікту постане необхідність перегляду і модернізації існуючих структур і механізмів з метою адекватного реагування на нові реалії регіональної політики та безпеки. Після закінчення війни Україні необхідно ініціювати перегляд функціоналу ОЧЕС (Організації Чорноморського економічного співробітництва) або створення нової організації, що спеціалізуватиметься на забезпеченні безпеки у Чорному морі, з метою стабілізації ситуації у регіоні та запобігання потенційним загрозам, першочергово, з боку Росії. Основним завданням

організації має бути ефективна взаємодія між державами Чорноморського басейну для моніторингу, оперативного реагування на можливі загрози та підтримання стабільності у регіоні. Більше того, важливим завданням також буде вирішення суперечок та конфліктів, пов'язаних з безпекою у Чорному морі, через дипломатичні та правові механізми.

У цьому контексті важливо розглянути можливість розробки Кодексу поведінки у Чорному морі. Кодекс поведінки має визначати норми і принципи, якими мають керуватися держави при здійсненні військових і цивільних операцій у Чорному морі, включаючи питання безпеки, управління ресурсами і запобігання конфліктам. Важливо включити в Кодекс положення, що передбачають дипломатичні і правові механізми для врегулювання суперечок і конфліктів. Це може включати створення спеціальних комітетів або арбітражних органів для розгляду та вирішення спірних питань.

Ситуація в Південно-Китайському морі показує важливість завчасної підготовки до різних кризових ситуацій. Україні слід розробити ефективну систему прогнозування майбутніх криз, яка дозволить передбачити можливі сценарії розвитку подій і заздалегідь розробити варіанти реагування на такі ситуації. Ця система має включати комплексний аналіз потенційних загроз, оцінку їхнього впливу на національну безпеку, а також розробку стратегій і планів дій для оперативного реагування в умовах кризових ситуацій. Запровадження такої системи прогнозування сприятиме не лише підвищенню готовності до можливих викликів, але й зміцненню загальної стійкості держави до зовнішніх загроз.

Втім, стабільність регіональної інтеграції будуть безпосередньо залежати від потужності Військово-морських сил України.

© Центр міжнародної безпеки

Авторка:

Аліна Гриценко

Інформація та погляди, викладені в цьому дослідженні, належать авторам і не обов'язково відображають офіційну думку Фонду Конрада Аденауера та Міністерства закордонних справ України.

Центр міжнародної безпеки

вул. Бородіна Інженера, буд. 5-А, м. Київ, 02092, Україна

Тел.: +380999833140

Е-mail: cntr.bezpeky@gmail.com

<https://intsecurity.org/>

